

7. ИЗВЕШТАЈ О ЗЛОУПОТРЕБИ ДЕЧИЈЕГ РАДА ЗА ПЕРИОД 1.01. – 31.12.2022. ГОДИНЕ

У складу са *Инструкцијом о начину рада установа социјалне заштите за пружање услуга социјалне заштите у заштити деце од злоупотребе дечијег рада* коју су донела два ресорна министарства, Министарство за рад, запошљавање, борачку и социјалну заштиту (бр. 560-00-00255/21-09) и Министарство за бригу о породици и демографију (бр. 560-00-00492/21-01) од 2.06.2021. године, Републички завод за социјалну заштиту иновирао је претходно важећи образац помоћу којег се прикупљају подаци о злоупотреби дечијег рада од центара за социјални рад, али је и сачинио нови образац за прикупљање података од релевантних пружалаца услуга социјалне заштите (центара за породични смештај и усвојење и Центра за заштиту жртава трговине људима). Према Инструкцији Завод је у обавези да министарствима овај извештај доставља на годишњем нивоу.

Предмет 7. Извештаја је период 1.01.-31.12.2022. године.

Током 2022. године евидентирано је **укупно 16 ново-идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада**, и то 10 дечака и 6 девојчица. Ово је **поновно смањење броја идентификоване деце** у односу на прошли извештајни период, када је идентификовано 39 деце. И даље постоје проблеми, посебно када су у питању већи центри за социјални рад, који се односе на праћење појаве злоупотребе дечијег рада кроз постојеће базе података које се користе у центрима за социјални рад. Наиме, у великом броју случајева када је дете корисник услуга центра за социјални рад по неком другом основу, а злоупотреба дечијег рада је придружени проблем, дете се евидентира на другачији начин, а не као жртва злоупотребе дечијег рада.

Од укупно идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада за 3 детета нема података које су националности, двоје је српске националности, а 11 (69%) деце су припадници ромске етничке заједнице. Узраст деце жртава:

- 0-2 године 3 дечака
- 3-5 година 2 дечака и 1 девојчица
- 6-14 година 5 дечака и 3 девојчице
- 15 – 17 година 2 девојчице

Може се закључити да се наставља тренд из претходних извештајних периода, а то је да је највећа заступљеност злоупотребе дечијег рада идентификоване деце на узрасту од 6 до 14 година (50%).

Од 16 деце 7 нема у потпуности регулисан грађанско правни статус, и то: двоје деце није уписано у матичну књигу рођених, здравствену књижицу нема 4 детета и једно дете нема пријаву пребивалишта.

Иако је ситуација мало другачија у односу на претходне периоде када су готова сва деца била под родитељским старањем, и сада се наставља тренд да је већина деце (14 или 87,5%) под родитељским старањем; у случају двоје деце планира се али још увек није покренут поступак за лишавање мајке родитељских права и у случају 2 детета центар планира, али још није покренуо поступак за лишавање оба родитеља родитељских права.

У моменту извештавања под старатељском заштитом налази се 4 детета (3 детета под непосредним старатељством центра, а једно за старатеља има физичко лице).

Током 2022. године идентификована деца су живела: 5 деце у потпуним биолошким породицама, 5 деце у једнородитељским породицама, 3 детета у једнородитељским проширеним породицама, једно дете у прихватилишту и 2 детета у установи социјалне заштите.

Што се тиче обухвата деце образовним процесом, 8 деце узраста 0 до 5 година не похађа програм предшколског образовања (дакле, нити једно дете жртва овог узраста), 3 детета је основно школског узраста, али не похађа основну школу, 3 детета редовно похађа основну школу, једно дете је средњошколског узраста, али не похађа школу и једно дете похађа средњу школу.

Од укупног броја деце највећи број потиче из породица чији родитељи имају веома низак степен образовања, посебно мајке, односно 10 мајки није похађало основну школу, 1 мајка и 6 очева су са незавршеном основном школом, завршену основну школу има 1 мајка и 1 отац; завршену средњу школу има 1 мајка и 1 отац. **Иако се ради о веома малом броју идентификоване деце, није сасвим јасно да центрима недостају подаци за 3 мајке и 7 очева јер образовање родитеља је значајан податак који може да одреди на који начин са породицом треба радити и које је интервенције потребно предузети ради заштите детета жртве, те се може закључити да су овакве процене непотпуне у смислу прве фазе стручног поступка у центру за социјални рад.**

Од укупног броја жртава злоупотребе дечијег рада само једно дете потиче из породице која остварује приход из радног односа (један отац). Сва остала деца живе у породицама које су корисници неких социјалних новчаних давања (новчана социјална помоћ, једнократна новчана давања, дечији додатак) што јасно указује да се ради о веома сиромашним породицама.

Према врсти штетности, 14 деце је било изложено неповољним климатским или микроклиматским факторима (висока или ниска температура, висока влажност и др.), 2 детета је радило уз тешке психичке и физичке напоре и 1 дете је било изложено вибрацијама које могу изазвати оштећења.

У овом извештајном периоду од центара за социјални рад затражени су подаци о деци жртвама злоупотребе дечијег рада која раде на улици. Од укупно 16 идентификоване деце жртава, у просјачењу је евидентирано 13 деце, од којих је једно било затечено и у крађи, једно дете се бавило певањем на улици, а једно дете је затечено у проституцији. Први пут у се у овом извештајном периоду препознаје певање на улици као недозвољен

дечији рад на улици, што до сада није био случај, иако смо свакодневно сведоци да су деца и на овај начин ангажована за прикупљање новца (свирање и певање у градском превозу, на јавним и пролазним местима,...).

И даље нема идентификоване деце за рад у области пољопривреде и сточарства, а потпуно је невероватно да се ова врста злоупотребе дечијег рада не дешава на нашим просторима.

Као подносиоци пријаве у центрима за социјални рад најчешће се појављује полиција (у 10 случајева), а у само 1 случају пријаву је поднела комунална милиција, што представља податак од значаја за размишљање ако имамо у виду да је највећи број идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада затечено у прошњи. Али и без ових података је из свакодневног искуства видљиво колико деце је изложено прошњи о чему извештавају и организације цивилног друштва¹.

Комшије и пријатељи су пријавили случај једног детета, 1 пријава је дошла из школе због непохађања наставе и за 4 детета надлежни центар за социјални рад је добио анонимну пријаву. И даље се намеће закључак да тема злоупотребе дечијег рада још увек није у довољној мери дошла до стручне, али ни до шире јавности.

Као починиоци злоупотребе дечијег рада у највећем броју случајева (9) се појављују родитељи, затим у 5 случајева ради се о сродницима, у 1 случају је то познаник и у једном случају починилац није познат. Управо ови подаци указују да инервенције центра за социјални рад морају бити усмерене на целу породицу и да је углавном индикована нека од мера породично правне заштите.

Што се тиче степена приоритета након пријаве о злоупотреби дечијег рада, центри за социјални рад су у 12 случајева спровели неодложну интервенцију (центар је реаговао у року од 24 сата), хитно поступање спроведено је у 4 случаја (почетна процена започета је у року од 72 сата). Одређивање степена „неодложно“ и „хитно“ у свих 16 случајева говори да је ризик по безбедност ове деце био висок, као и тежина околности у којима су се деца налазила, те је било неопходно брзо реаговати и осигурати њихову безбедност. Овај податак указује да су деца изложена злоупотреби рада или недозвољеном раду захтевала висок и ефикасан степен заштите, што захтева додатно усмеравање пажње стручњака за ову тему.

Ради бољег разумевања на који начин се штите деца жртве злоупотребе дечијег рада од центара за социјални рад је затражено да наброје мере породично правне заштите које су применили у заштити ове деце. Најзаступљенија мера је превентивни надзор (у 5 случајева), у 1 случају центар је покренуо кривични поступке против родитеља, мере заштите детета од насиља у породици у 1 случају, а измештање детета из породице у 6 случајева. Интересантно је да корективни надзор над вршењем родитељског права ни у овом извештајном периоду није примењен нити у једном случају. Стиче се утисак да

¹ Проблем рада деце на улици је био предмет истраживања невладине организације СеЦонс, из којег су проистекле и значајне препоруке за све релевантне системе.

органи старатељства ову меру породично правне заштите не примењују када су у питању деца жртве злоупотребе дечијег рада.

Током рада на заштити деце, 6 деце је измештено из својих породица. Три детета су смештена у хранитељску породицу, од којих се једно налази у сродничкој породици, у установе социјалне заштите смештено је такође 3 детета, од којих је једно смештено у прихватилиште.

Када се анализира ситуација деце жртава злоупотребе дечијег рада може се закључити да су сва ова деца или њихове породице већ били познати центру за социјални рад и пре него што су центри уочили проблем укључености детета у неадекватне облике рада. **Дакле, јасно је да рад ове деце представља придружени проблем некој другој тешкоћи или вишеструким тешкоћама због којих дете или породица већ користе услуге центра. У прилог томе иде чињеница да су у 2022. години сва идентификована деца и њихове породице корисници новчане социјалне помоћи и других социјалних давања која се користе преко центра.** Поред материјалних давања 1 дете је било на евиденцији центра због поремећених породичних односа, а троје деце су се налазила у поступку поверавања деце због развода брака њихових родитеља. **У суштини, сиромаштво је присутно у сваком конкретном случају, о чему говоре подаци да су све породице били корисници новчане социјалне помоћи.**

Ови подаци указују да центри не уочавају правовремено ризике од злоупотребе дечијег рада што би омогућило ефикаснији саветодавни рад са породицом и примену мање сложених интервенција, а да се на извору информација о злоупотреби дечијег рада или о ризику од овог вида насиља, налазе стручни радници задужени за утврђивање испуњености услова за остваривање новчане социјалне помоћи.

Од посебног значаја је шира јавност која сведочи тешким животним причама ове деце и треба да буде велики ресурс од којег ће долазити пријаве надлежним институцијама и на тај начин извршити притисак да ова деца буду препозната, што је услов и да добију подршку и адекватну помоћ. Да би дете добило адекватну заштиту, потребно је препознати које све потребе има и који све фактори га онемогућавају да се развија и остварује сва своја права. Злоупотреба дечијег рада није изолована појава која погађа дете и није једини разлог због којег је дете корисник услуга центра за социјални рад, али ако је присутна, синергијски делује са свим другим проблемима. Да би заштита детета била потпуна и ефикасна потребно је интервенисати и на пољу заштите детета од непримереног и неадекватног рада. Посебно се намеће питање међусобних начина, облика и процедура за сарадњу у овој области између центара за социјални рад, полиције, комуналне милиције, **образовних институција**, здравствених медијаторки, организација цивилног друштва, медија.

Током рада са дететом и породицом центар је од релевантних институција сарађивао у највећем броју случајева са полицијом (у случају 14 деце), са школом у 2 случаја, са установом за смештај деце у случају 3 детета, са здравственим установама за 4 детета, са инспекциом рада у 1 случају, са НВО у 1 случају, са Центром за заштиту жртава трговине

људима за 3 детета. Са друге стране, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује да на својој евиденцији има 2 жртве злоупотребе дечијег рада, које су истовремено жртве трговине људима и да је у оба случаја сарађивао са надлежним центрима за социјални рад, а центри наводе своју сарадњу са овом институцијом у случају 3 детета. Ова разлика настаје збох стручног поступка идентификације жртава трговине људима, те се основано може претпоставити да у случају једног детета није било сумње на трговину људима, односно децом.

За овај извештајни период своје податке доставио је и Центар за заштиту жртава трговине људима. Током 2022. године идентификовано је 1 дете које је жртва трговине људима, а једно дете се налази од раније на евиденцији ове институције. Ради се о девојци узраста изнад 15 година. која је радно експлоатисан у области грађевинарства.

Као одговорне особе за злоупотребу детета појављују се родитељи, против којих је покренута кривична пријава.

Као најчешће своје активности ова институција наводи сарадњу са полицијом и тужилаштвом., као и са надлежним центром за социјални рад.

Центри за породични смештај и усвојење изјаснили су се да нису имали идентификоване случајеве злоупотребе дечијег рада.

ПРЕПОРУКЕ:

Из података је могуће извући неколицину закључака који упућују на препоруке како у области система социјалне заштите унапредити квалитет заштите деце од злоупотребе дечијег рада уз напомену да би за свеобухватније препоруке била потребна сложенија анализа и на већем узорку деце. **Идентификованих 16 деце није одраз правог стања, те и ови подаци не могу да одсликају стварно стање и потребе деце жртава злоупотребе дечијег рада.** .

1. Потребно је дефинисати и разграничити појмове који се односе на садржај рада деце на улици у односу на друге врсте неадекватног дечијег рада;
2. Потребно је да базе података које се воде у центрима за социјални рад садрже могућност прикупљања података о злоупотреби дечијег рада на нивоу појединачног случаја;
3. Потребно је дефинисати процедуре и донети протоколе за заштиту деце која раде на улици у свим већим градовима који имају ову појаву.
4. Опет је дошло до значајног пада броја идентификоване деце од стране центара за социјални рад у односу на претходне извештајне периоде, иако је током 2021. године било значајних активности на тему злоупотребе деце за рад, посебно на улици. Дакле, потреба за обукама свих релевантних система је евидентна.
5. У оквиру унапређења заштите деце у хранитељским породицама од злоупотребе рада потребно је реализовати обуке за стручњаке у центрима за породични смештај и усвојење, као и да обуке за припрему хранитеља садрже неопходне информације које се тичу дечијег рада;

6. Број идентификоване деце је и даље мали у односу на стварну ситуацију (сам број деце која раде на улици указује да нису препозната у довољној мери као жртве), што указује на потребу унапређења начина идентификације ове деце. Први корак у томе је пријава ове деце институцијама које имају механизам за њихову заштиту. Дакле, шира јавност мора бити упозната на који начин се може овој деци помоћи и које су то институције које им и на који начин могу помоћи.

Извештај сачинила

Сања Кљајић